

Список використаних джерел

1. Яковлев А. И. Плоские могилы на реке Чир в Донской области и археологические находки при постройке железных дорог // Труды Харьковского археологического съезда. – Харьков, 1902. – С.120–132.
2. Нидереле Л. Человечество в доисторические времена. Доисторическая археология Европы и в частности славянских земель. – СПб., 1898. – 655 с.
3. Яковлев А. Раскопка кургана у с. Скотоватого, Бахмутского уезда Екатеринославской губернии в августе 1900 года. – Харьков, 1901.
4. Горак В. Андрій Яковлів // Історіографічні дослідження в Україні. – К., 2002. – С.283–302.
5. Яковлів А. І. Намісники, державці і старости господарчого замку черкаського в 15–16 століттях // Україна. – К., 1907. – Т.3. – С.340–354.
6. Яковлев А. И. Бунт черкасцев и каневцев в 1536 году. Эпизод из жизни украинских городов в XVI столетии // Украина. – К., 1906. – Т.1. – С.81–96.
7. Яковлів А. І. З історії реєстрації українських козаків в першій половині XVI віку // Україна. – К., 1907. – Т.1. – С.266–277.
8. Каманин И. К вопросу о казачестве до Б. Хмельницкого // Чтения в историческом обществе Нестора Летописца. Кн.8. – К., 1894. – С.57–115.
9. Яковлев А. И. Предместья г. Киева: Куреневка, Преорка, Сырец // Известия Киевской Городской Думы. – К., 1916. – №6.
10. Яковлев А. И. К вопросу о праве города на земли, находящиеся в его черте и ни за кем не числящиеся по актам укрепления // Известия Киевской Городской Думы. – К., 1916. – №6.
11. Петрик А. Андрій Яковлів (1872–1955): нарис життя та діяльності // Український історичний збірник. – К.: Інститут історії України НАН України. – 2011. – Вип.14. – С.261–270.

References

1. Jakovlev A. I. Ploskie mogily na reke Chir v Donskoj oblasti i arheologicheskie nahodki pri postrojke zheleznyh dorog // Trudy Har'kovskogo arheologicheskogo s'ezda. – Har'kov, 1902. – S.120–132.
2. Niderel L. Chelovechestvo v doistoricheskie vremena. Doistoricheskaja arheologija Evropy i v chastnosti slavjanskih zemel'. – SPb., 1898. – 655 s.
3. Jakovlev A. Raskopka kurgana u s. Skotovatogo, Bahmutskogo uезда Ekaterinoslavskoj gubernii v avguste 1900 goda. – Har'kov, 1901.
4. Gorak V. Andrij Jakovliv // Istoriografichni doslidzhennja v Ukraini. – K., 2002. – S.283–302.
5. Jakovliv A. I. Namisnyky, derzhavci i starosty gospodarchogo zamku cherkas'kogo v 15–16 stolittjah // Ukraina. – K., 1907. – T.3. – S.340–354.
6. Jakovlev A. I. Bunt cherkascev i kanevcev v 1536 godu. Jepizod iz zhizni ukraïnskikh gorodov v XVI stoletii // Ukraina. – K., 1906. – T.1. – S.81–96.
7. Jakovliv A. I. Z istorii' registracii' ukrai'ns'kyh kozakiv v pershij polovyni XVI viku // Ukraina. – K., 1907. – T.1. – S.266–277.
8. Kamanin I. K voprosu o kazachestve do B. Hmel'nickogo // Chtenija v istoricheskom obshhestve Nestora Letopisca. Kn.8. – K., 1894. – S.57–115.
9. Jakovlev A. I. Predmest'ja g. Kiev: Kurenevka, Preorka, Syrec // Izvestija Kievskoj Gorodskoj Dumy. – K., 1916. – №6.
10. Jakovlev A. I. K voprosu o prave goroda na zemli, nahodjashhiesja v ego cherte i ni za kem ne chisljashhiesja po aktam ukreplenija // Izvestija Kievskoj Gorodskoj Dumy. – K., 1916. – №6.
11. Petryk A. Andrij Jakovliv (1872–1955): narys zhyttja ta dijaly'nosti // Ukrai'ns'kyj istorychnyj zbiryk. – K.: Instytut istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny. – 2011. – Vyp.14. – S.261–270.

Petrik A. M., teacher, Kherson state university (Ukraine, Kherson), Getmanat@meta.ua

Beginning of scientific activity of Andriy Yakovliv (1872–1955). Early works

Early works of the prominent Ukrainian politician are examined in the article, diplomat and research worker A. Yakovliv, devoted archaeological and regional secret services of scientist. Attention work of Andrey Ivanovic is spared on research of flat graves of a stone time of located in Area of Don and burial mound places in Katerinoslav province. Work of A. Yakovliv is considered regional character which behaves to the period of collaboration with a magazine «Ukraines» (1906–1907) and works which written in period of working in Kievan city government (1910–1918).

Keywords: scientist Andrey Yakovliv, archaeological expedition, labours, study of a particular region.

Petrik A. H., преподаватель, Херсонский государственный университет (Украина, Херсон), Getmanat@meta.ua

Начало научной деятельности Андрея Яковлива (1872–1955). Ранние работы

Рассматриваются ранние работы выдающегося украинского политика, дипломата и учёного А. Яковлива, посвященных археологическим и краеведческим разведкам ученого. Уделено внимание работе Андрея Ивановича по исследованию плоских могил каменного времени расположенных в Области Войска Донского и курганных захоронений в Катеринославской губернии. Рассмотрена наработка А. Яковлива краеведческого характера, который относится к периоду сотрудничества с периодическим изданием «Украина» (1906–1907 гг.) и работы в Киевской городской управе (1910–1918 гг.).

Ключевые слова: ученый Андрей Яковли, археологическая экспедиция, труды, краеведение.

УДК [392–055.2:613.888.151.1](477.85)«185/195»

Парайко К. В.,
аспірантка кафедри етнології, античної та середньовічної історії, Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича (Україна, Чернівці), parajko1989@gmail.com

СТАТЕВЕ ЖИТТЯ ЖІНКИ І ЗАПОБІГАННЯ ВАГІТНОСТІ В ТРАДИЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОГО ТА СХІДНОРОМАНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ПІВНІЧНОЇ ЧАСТИНИ БУКОВИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – СЕРЕДИНА ХХ СТ.)

Зроблена спроба розкрити питання статевого життя жінки в традиційному суспільстві на прикладі українського та східнороманського (румун, молдовани) населення північної частини Буковини. Мета нашого дослідження полягала в тому, щоб на основі польового етнографічного матеріалу висвітлити становище жінки–покритки, методи «вitraвлювання плоду» і способи контрацепції, які записані автором від респондентів під час етнографічних експедицій. В результаті вивчення зазначеної теми, ми дійшли висновку про негативне ставлення сільських громад і церкви до позашлюбних статевих стосунків, абортів (їх прирівнювали до вбивства і душі жінки, які вбили дитину ще до народження ніколи не знатимуть спокою). Серед способів контрацепції поширеними були як вживання різноманітних трав, настойок, коренів, так і певні замовляння і магічне втручання.

Ключові слова: покритка, аборт, «vitraвлювання плоду», гріх, позашлюбні стосунки, Буковина.

Народження жінкою дитини є нормальною функцією організму. Природа так потурбувалась про людину, що для народження дитини жінка майже не потребує сторонньої допомоги. Разом з тим у житті людей народження дітей можна віднести до одного з її найскладніших процесів. Це все входить у культурний процес відтворення індивідуальності. Важливим тут виступає соціальна, економічна мотивація. Хоча і сексуальну мотивацію також потрібно враховувати у появі дітей, вона також є елементом культури. Можна говорити і про суспільне значення родів, оскільки громада може існувати тільки у певній кількості окремих індивідів. Тому запліднення, вагітність та народження дітей невід'ємно пов'язані з інститутами сім'ї та громади.

Проте недотримання певних норм, а особливо в статевих стосунках різко осуджувалося традиційним суспільством і, зазвичай, вся провина перекладалася саме на жінку.

Мета даного дослідження полягає у тому, щоб на основі проведених польових етнографічних досліджень та наукової літератури висвітлити питання статевого життя жінки та способи запобігання вагітності в традиційному суспільстві на прикладі українського та східнороманського населення північної частини Буковини.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період другої половини XIX – середина XX ст. Нижня хронологічна межа пояснюється появою низки праць, в яких висвітлюються питання з обраної нами тематики. Верхня хронологічна межа зумовлена поширенням кваліфікованої медичної допомоги та втратою актуальності певних звичаїв та обрядів в родильній обрядовості українців, румунів і молдован північної частини Буковини.

Основною джерельною базою даного дослідження є етнографічні матеріали кінця XIX – XX ст., публікації вітчизняних та зарубіжних дослідників. В роботі значне місце займають експедиційні матеріали та етнографічні записи, зібрані автором на території північної частини Буковини. Вивчення теми статевого життя і становища жінки в традиційному суспільстві широко представлена в українській історіографії, проте зазначена тема на території північної частини Буковини представлена недостатньо. З середини XIX ст. етнографічно-дослідницька діяльність активізується і набуває поглибленого характеру. Науковий інтерес представляє опис родильної обрядовості у праці Р. Ф. Кайндля «Гуцули», де зустрічаємо методи «зігнання плоду». Не можна оминати увагою праці українських дослідниць В. Борисенко, О. Боряк, І. Ігнатенко, О. Кісь. Становище жінки-покритки і ставлення до неї суспільства знаходимо в праці буковинського дослідника М. К. Чучка «И взъять Бога на помощь».

Важливими чинниками для кожної сільської громади була стабільність і дотримання всіх сталих внутрішніх законів і приписів. Якщо хтось із членів подібної спільноти порушував встановлені норми життя, тоді на порушника чекала суворая кара. Така поведінка вважалася неприпустимою і аморальною, а також засуджувалася церквою і громадою. Уявлення про порядок передбачало суворе дотримання всіх норм звичаєвого права, ритуалу і народного етикету.

Як зазначає буковинський етнолог М. Чучко на Буковині у досліджуваній період, як і в усій тогочасній Європі, характер міжстатевих відносин засновувався на засадах християнської моралі [15, с. 141]. Церковне і цивільне законодавство виключало статеві стосунки та шлюб між кровними родичами аж до шостого коліна, забороняла їх і народна традиція. Особливу увагу звертали на цноту та дошлюбні статеві контакти. Якщо неодружена дівчина народжувала дитину, сільський суддя (двірник) разом з мошею йшов до неї додому, щоб її «завити», тобто покрити голову дівчини хусткою, яка була символом одруженої жінки. Таку жінку називали «покриткою», або «зведеницею». Після народження дитини на покритку накладали штраф – 2 золоті, які надходили до церковної або громадської каси. Позашлюбна дитина називалася байстрюк, дитина побічна, бенкарт, копил. Переважно байстрюк носив прізвище матері, якщо інший чоловік перед двома свідками не визнавав своє батьківство [15, с. 147; 16, с. 31].

Покритка мала з'являтися на людях у хустці аж поки не вийде заміж, а в церкві стояла окремо [8, с. 66]. Засміювали і засуджували батьків покритки, які не змогли правильно виховати і вберегти дочку від «гріха». Отже, можемо зробити висновок, що буковинська дівчина, яка розпочала своє сексуальне життя до весілля (а головне до церковного обряду вінчання) зазнавала загального осуду і фактично, опинялася поза громадою. Це стосується як українців, так і румунів і молдован Буковини.

За народними уявленнями жінка ставала повноцінною особою, лише реалізувавши себе як мати. Вважалося великою трагедією, якщо в подружжя не народжувалися діти. Сьогодні ми знаходимо лише поодинокі згадки про народні уявлення і вірування, які гарантували появу дитини. Більшість наших респондентів згадують, що у подібних випадках жінки зверталися в молитвах за допомогою до Матері Божої [12].

Подібною думки дотримується буковинський дослідник Г. Кожоляно. Етнолог зазначає: «Якщо жінка не могла завагітніти, то їй рекомендували здійснити паломництво до монастирів. На Буковині в кінці XVI ст. нараховувалося 31 монастир, більшість з них продовжувала функціонувати і в XIX ст. Жителі гірської частини краю здійснювали паломництво переважно до монастирів південної частини Буковини – Солка, Молдовіца, Путна. А мешканці передгір'я і рівнинної східної частини Прутсько-Дністровського межиріччя ходили молитися до монастирів Хрещатик на Дністрі, Почаїв у Галичині, а дехто направлявся навіть до Києва – до монастиря Києво-Печерської лаври» [11, с. 53].

Сучасна дослідниця О. Боряк відмітила, що причиною жіночих хвороб, зокрема безпліддя, було блукання матки всередині тіла. Ось чому жінка, яка не могла завагітніти, вважалося, потерпає від істерії (грецький термін *hystera*). Звідти ця хвороба вважалася суто жіночою [4, с. 20]. Від безплідності, жінці давали пити козяче молоко чи горілку, змішану з висушеними та розтертими статевими органами зайця [8, с. 118].

Випадки штучного переривання вагітності зустрічалися, коли поява дитини на світ була небажаною (дошлюбна вагітність дівчини, велика кількість дітей у сім'ї, бідність тощо). Що ж до абортів, то чим і якими способами позбавлялися від плоду сказати важко, адже такі методи завжди приховувалися [12].

У традиційному суспільстві ставлення до абортів було негативне. Воно формувалося під впливом релігійних настанов про цінність життя кожної істоти. Церква завжди наполягала на канонічності вчення про безсмертну душу. Витравлювання плода так само, як і аборт, означало «погублення» душі, а отже суворо засуджувалося як гріх дітовбивства, який не можна пробачити, якому немає покаєння й прощення. Відомі випадки, коли жінки самі, без сторонньої допомоги, вдавалися до «самоабортів» (пили гаряче червоне вино, вдавалися до важких фізичних, викликали кровотечу) [12, т. 1, с. 5].

У великих селах були бабки (але не повитухи), які займалися штучним перериванням вагітності (давали пити вагітній різних настоїв отруйних рослин, коріння або оперативно видаляли зародок дитини – «вишкребували плід») [12, т. 4, с. 2]. Такі дії були поза законом, оскільки дуже часто вагітна жінка після спроби бабки перервати вагітність помирала від зараження крові, безперервних кровотеч. Але дуже часто жінки намагалися позбутися небажаної вагітності самостійно. Зокрема, за свідченнями відомого українського етнографа та дослідниці з питань народної медицини українців Зоряни Болтарович: «на Буковині відвар рослини беладони вживали внутрішньо, як абортивний засіб» [2, с. 84].

Про методи переривання вагітності згадують ще дослідники II половини XIX – початку XX ст. Румунки Буковини для цього вживали беладону, ріжки, шафран і листя тису. Відомі також оперативні втручання, особливо

з розпеченим металевим дротом [17, с. 135]. В українців Буковини як абортний засіб використовувався також відвар з чорної мальви [8, с. 118]. В гуцулів Буковини для «викиду плоду» вживався відвар з листя барвінку або пригорілого жита [7, с. 107].

У неможливих сім'ях в умовах постійних матеріальних нестатків чи великої кількості дітей ставлення до них було доволі суворе, мабуть тому поява ще однієї дитини не була бажаною. Співвідношення двох цінностей – матеріальних статків та дитини – у народній свідомості було вкрай прагматичне, і крайній вияв такого прагматизму викладено у легенді з Гуцульщини: «Щоб багатство розводилось, жінка має свою першу дитину закопати живою (не хрещену) на тому ґрунті, на котрому хочеться, щоб багатство розводилось. Однак таке багатство держиться лиш доти, доки живе жінка, що закопала дитину» [9, с. 74].

Зенон Кузеля наводить різні приклади та рецепти «зігнання плоду». Зокрема, жінки, щоб позбутися небажаної вагітності, вживають «відвар барвінкового цвіту», чупрун–зілля, відвар з гречаної полови, відвар з півонії, шафрану, ріжків, чорнобилу, порох, мішанину солі камінної, сіркового квасу, галуни, експелеру і спіритусу. Зганяють також плід в механічний спосіб двигачучи тягарі, перехилиючись «в кадуб», перегинаючись через діжу. Також приймають теплі купелі з гірчицею або носять вузькі сорочки» [5, с. 136].

Буковинський етнолог початку ХХ ст. Дмитрій Дан, який досліджував буковинських українців, у своїй праці «Русини Буковини» писав, що дівчата та жінки, які хотіли позбутися небажаної вагітності сідали в проточну воду, незважаючи на пору року, і сиділи в ній по декілька годин до «зігнання плоду» [16, с. 12]. Але до цього зверталися у випадку крайньої необхідності і робили штучне переривання вагітності у великій таємниці, бо у багатьох народів Європи, ця справа вважалась найтяжчим гріхом [1, с. 247].

В народних уявленнях на тих, хто робив жінкам аборти, подібно до відьом, очікувала важка смерть. Отже, у разі тривалої агонії згаданих «відьом» вдавалися до спеціальних заходів, зокрема – зривання даху або привірчування в ньому дірки (Старий Вовчинець) [12, т. 5, с. 5].

Жінка, яка вбила свою дитину, на тому світі вона за кару мусила б з'їсти цю дитину, а кожної суботи труп знову відновлювався б [8, с. 43]. Слід зазначити, що мотив поїдання жінкою своєї ненародженої дитини є досить широким і трапляється в етнографічних, фольклорних та сучасних польових матеріалах. Наприклад, І. Ігнатенко в своїх дослідженнях наводить чимало подібних свідчень: «...жінку, яка вбиває своїх дітей, порівнюють зі свинєю, що їсть своїх поросят. Крім того жінка ставала винною у вбивстві не тільки своєї дитини, а й дітей, яких ця дитина могла б потім мати. Доля ненароджених дітей «на тому світі» була невизначеною, адже вони не були хрещеними, церква не поминала їх, і вони, на відміну, від народжених та хрещених дітей, не потрапляли до Царства Божого» [6, с. 38].

Як бачимо, найбільше жінки боялися гріха. Це пояснюється тим, що кожен із членів сільської громади був невід'ємною частиною церковної спільноти. Заборонялися не лише аборти, але і контрацептивні засоби. Крім того, якщо в жінки стався викидень, то звинувачували в цьому жінку і вона повинна була прийняти в церкві молитву

(тобто вважалася в цей час нечистою). Церква усіяло засуджувала (і засуджує) такі дії. Зокрема, в 2-му правилі святого Василя Великого сказано про те, що жінка, «... умышлено погубившая зачатый во утробе плод есть убийца и отлучается от церковного общения на 10 лет» [10, с. 111]. Отже, з одного боку, догматичне православне вчення сформувало у народній свідомості ставлення до абортів, як до смертного гріха дітовбивства.

Респонденти стверджують, що жінка, яка «зігнала плід», прирівнювалася до вбивці і неодмінно буде покарана (її душа ніколи не потрапить в рай). Крім того, гріх такої жінки будуть спокутувати і її нащадки.

Саме тому, щоб звільнити душу від смертного гріха такі жінки повинні нести важку кару. Так, серед інших, побутувало переконання, що жінки, які «страшили» дитину «на тому» світі будуть їх їсти. За свідченнями однієї респонденти із с. Старий Вовчинець Глибоцького району, після абортів образ її дитини з'являвся їй у вікні щонаочі [12, т. 5, с. 5].

Для уникнення небажаної вагітності жінки користувалися різними способами. Українська дослідниця І. Ігнатенко (Колодюк) контрацептивні засоби, які застосовувалися у традиційному українському суспільстві, розподіляє на два види: раціональні (вживання відварів трав, коріння тощо) та ірраціональні (магічні). Можна припустити (з огляду на більшу представленість у джерелах), що частіше застосовувалися останні [6, с. 134].

За народними уявленнями, вже починаючи з весілля, можна було за допомогою магічних засобів позбавити жінку здатності народжувати. У народі вірили, що саме в цей час можна не тільки активізувати магію плодючості, а й, навпаки, відтягнути настання вагітності або ж «позбавитись» нащадків назавжди. В с. Молодія Глибоцького району зафіксовано звичай, коли молода пара має з'їсти «бочку меду» протягом одного місяця. Цей ритуал забезпечував народженість дітей в молодій парі [12, т. 5, с. 1]. Також на весіллі практикувалася традиція биття горшків, черепки від яких символізували кількість майбутніх дітей. І навпаки, не бажаючи мати дітей, наречена ховала порожній горщик [3, с. 82].

У праці «Дохристиянські вірування українського народу» вказано, що коли жінка не хоче більше дітей, то вона жертвує до церкви нову завісу на Райські Врата: як завіса зачинає вхід, так щоб і вона була зачинена для дитини [13, с. 207].

Щоб уникнути нової вагітності, жінки також намагалися якомога довше годувати дитину груддю (Сторожинець, Чудей, Красноільськ, Бабине, Нижні Станівці, Онут, Магала, Молодія) [12, т. 1, с. 6; т. 2, с. 7]. У 1998 р. були проведені дослідження, які довели, що ефективність даного методу 98%. Проте, як зазначають медики потрібно ще дотримуватися ряд рекомендацій: 1) жінка годує дитину лише грудьми (і не зціджує молоко для дитини); 2) дитині ще не має 6 місяців; 3) перерва між годуваннями не більше чотирьох годин; 4) в жінки ще не почалася менструація [1, с. 274]. Так як більшість не дотримувалися даних умов, то часто наступала наступна вагітність.

На початку ХХ ст. лікарня у селі була рідкісним явищем, і всі медичні послуги надавали місцеві народні лікарі. Зокрема, баби-повитухи обслуговували близько 90% жінок, і лише десята їх частина зверталася по допомогу

до кваліфікованих акушерок. Здебільшого саме баби-повитухи виконували на селі роль акушерів-гінекологів. Проте, як показують етнографічні матеріали та польові дослідження, абортів вони не робили – «боялись загубити душу» дитини. Крім того, головна їх функція полягала у тому, щоб допомогти дитині народитися, а не позбавляти її життя [14, с. 273].

Вважалося, що душа з'являється ще в утробі матері, саме тому аборти прирівнювали до вбивства, а жінку, яка «загубила» дитину – вбивцею. Її гостро засуджували як односельці, так і церква. Такий вчинок вважався аморальним, тобто таким, що може нашкодити всій сільській громаді і накликати на них біду.

Отже, народження дітей було найважливішим поклонанням жінки. А тому бездітність вважалася великим горем в українців, румунів та молдаван. Як бачимо, внаслідок тривалого спільного проживання згаданих етносів, відбулося запозичення певних прийомів, які використовували для успішного дітонородження. Зокрема, це стосується відвідування церков, монастирів, читання певних молитов.

Внаслідок дослідження питання про аборти та ставлення до них серед українського та східнороманського населення Буковини, то дійшли висновку, що до середини ХХ ст. до даного методу вдавалися не так часто (доказом цього були буковинські сім'ї із 12-ма і більше дітьми). Проте респонденти та деякі дослідники II половини ХІХ – початку ХХ ст. згадують методи, завдяки яким жінки позбувалися небажаної вагітності. Наприклад жвивали беладону, ріжки, шафран і листя тису. Серед респонденток було згадано ще використання гарячого вина, приймання гарячої купелі. Проте всі вони зазначають, що позбавлялися від дитини дуже рідко, так як боялися по-перше, осуду суспільства, по-друге, «Божої карі»; по-третє, часто від допомоги в цій справі некваліфікованих бабок, жінки помирили від зараження крові або кровотеч. Крім того жінки використовували і засоби запобігання вагітності. Слід наголосити, що значна частина таких засобів були пов'язані саме з прийомом усередину різних субстанцій. Знаходимо відомості й про те, що аборти робили не лише незаміжні, але й заміжні жінки, щоправда це було дуже рідко й лише з бідності.

Список використаних джерел

1. Аксенов А. П. Я – не колдун, я знахар / А. П. Сталкер. – Д.: Сталкер, 2002.
2. Болтарович З. С. Народне лікування українців Карпат – кінця ХІХ – початку ХХ ст. / З. С. Болтарович: [відп. ред. Ю. Г. Гошко]; АН Української РСР, Музей етнографії та художнього промислу. – К.: Наукова думка, 1980.
3. Борисенко В. Весільні обряди та звичаї на Україні: історико-етнографічне дослідження / В. Борисенко. – К., 1988. – 188 с.
4. Борак О. Баба-повитуха в контексті «полювання на відьом»: українсько-західноєвропейські паралелі / О. Борак // Соціум: альманах соціальної історії. – К., 2003. – Вип.3. – С.249–262.
5. Грушевський М. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу // Матеріяли з полудневої Київщини. Обробив др. Зенон Кузеля // Матеріяли до українсько-руської етнології. – Львів, 1906. – Т.8. – С.1–220.
6. Ігнатенко І. Жіноче тіло у традиційній культурі українців / І. Ігнатенко. – 2-е вид. – К.: Дуліби, 2013. – 224 с.
7. Кайндль Р. Ф. Гуцули: їхнє життя, звичаї та народні перекази. – 2-е вид., виправ. і доп. / Пер. з нім. З. Пенюк; наук. редактування і післямова О. Масана. – Чернівці: «Молодий буковинець», 2003. – 200 с.
8. Кайндль Р., Манастирський О. Русини на Буковині / Переклад з нім. В. Іванюка, післямова М. К. Чучка / Р. Ф. Кайндль, О. Манастирський. – Чернівці: Зелена Буковина, 2007. – 192 с.

9. Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина ХІХ) / О. Кісь. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2008. – 272 с.

10. Книга Правил святих апостол, святих Соборів Вселенських і поместних і святих отець. – М., 2004.

11. Кожоляно Г. К. Етнографія Буковини / Г. К. Кожоляно. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – Т.2. – 424 с.

12. Матеріяли польових етнографічних експедицій, зібрані в українських та румунських селах Чернівецької області у 2010–2014 рр., зберігаються в етнографічному музеї факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. (МЕЕ ЧНУ).

13. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу / Митрополит Іларіон. – К.: АТ «Обереги», 1992. – 424 с.

14. Толстая С. Из полевых обрядовой лексики: нашлось дитя / С. Толстая // Український діалектологічний збірник: Книга Пам'яті Тетяни Назарової. – К.: Довіра, 1997. – С.287–293.

15. Чучко М. К. «И взьять Бога на помощь»: Соціально-релігійний чинник в житті православного населення північних волостей Молдавського воєводства та австрійської Буковини (епоха пізнього середньовіччя та нового часу). – Чернівці: Книги – ХХІ, 2008. – 368 с.

16. Dan D. Credeințe populare bucovinene // Gazeta Bucovinei. – 1894. – А. 4. – №30. – P.1–2; №63. – P.1–2; №67. – P.1–2; №70. – P.1–2; №74. – P.1–2; №79. – P.1–2; №84. – P.1–2; №97. – P.1–2; №99. – P.1–2; 1895. – А. 5. – №2. – P.1–2; №5. – P.1–2; №12. – P.1–2; №17. – P.1–2; №19. – P.1–2; №23. – P.1–2; №30–31. – P.2; №32. – P.1–2; №37. – P.1–2; №40. – P.1–2; №43. – P.1–2.

17. Zmoșu V. Un sat bucovinean de pe valea Siretului: Pătrăuții de Jos. Mărturie spirituale / Valeriu Zmoșu. – Cernăuți: Editura Alexandru cel Bun–Zelena Bucovina, 2006. – 400 p.

References

1. Akseňov A. P. Ja – ne koldun, ja znahar / A. P. Stalker. – D.: Stalker, 2002.
2. Boltarovych Z. Je. Narodne likuvannja ukrai'nciv Karpat – kincja XIX – pochatku XX st. / Z. Je. Boltarovych: [vidp. red. Ju. G. Goshko]; AN Ukrai'ns'koi' RSR, Muzej etnografii' ta hudozhn'ogo promyslu. – K.: Naukova dumka, 1980.
3. Borysenko V. Vesil'ni obrjady ta zvychai' na Ukrai'ni: istoriko-etnograficne doslidzhennja / V. Borysenko. – K., 1988. – 188 s.
4. Borjak O. Baba-povytuha v konteksti «poljuvannja na vid'om»: ukrai'ns'ko-zahidnojevropejs'ki paraleli / O. Borjak // Socium: al'manah social'noi' istorii'. – K., 2003. – Vyp.3. – S.249–262.
5. Grushevs'kyj M. Dytyna v zvyčajah i viruvannjah ukrai'ns'kogo naroda // Materijaly z poludnevoi' Kyi'vshhyny. Obrobnyv dr. Zenon Kuzelja // Materijaly do ukrai'ns'ko-rus'koi' etnol'ogii'. – L'viv, 1906. – T.8. – S.1–220.
6. Ignatenko I. Zhinoche tilo u tradycijnij kul'turi ukrai'nciv / I. Ignatenko. – 2-e vyd. – K.: Duliby, 2013. – 224 s.
7. Kajndl' R. F. Gučuly: i'hnje zhyttja, zvychai' ta narodni perekazy. – 2-e vyd., vyprav. i dop. / Per. z nim. Z. Penjuk; nauk. redaguvannja i pisljamova O. Masana. – Chernivci: «Molodyj bukovynec'», 2003. – 200 s.
8. Kajndl' R., Manastyr'skyj O. Rusyny na Bukovyni / Pereklad z nim. V. Ivanjuka, pisljamova M. K. Chuchka / R. F. Kajndl', O. Manastyr'skyj. – Chernivci: Zelena Bucovina, 2007. – 192 s.
9. Kis' O. Zhinka v tradycijnij ukrai'ns'kij kul'turi (druga polovyna XIX) / O. Kis'. – L'viv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrai'ny, 2008. – 272 s.
10. Kniga Pravil svjatyh apostol, svjatyh Soborov Vselenskih i pomestnyh i svjatyh otec. – M., 2004.
11. Kozholjanko G. K. Etnografija Bukovyny / G. K. Kozholjanko. – Chernivci: Zoloti lytavry, 2001. – T.2. – 424 s.
12. Materialy pol'ovyh etnografichnyh ekspedycij, zibrani v ukrai'ns'kyh ta rumuns'kyh selah Chernivec'koi' oblasti u 2010–2014 rr., zberigajut'sja v etnograficnomu muzei' fakul'tetu istorii', politologii' ta miznarodnyh vidnosyn Chernivec'kogo nacional'nogo universytetu imeni Jurija Fed'kovyča. (MEE ChNU).
13. Mytropolyt Ilarion. Dohrystyjans'ki viruvannja ukrai'ns'kogo narodu / Mytropolyt Ilarion. – K.: AT «Oberegy», 1992. – 424 s.
14. Tolstaja S. Yz polesskoj obrjadovoj leksyky: nashlos' dytja / S. Tolstaja // Ukrai'ns'kyj dialektologichnyj zbirnyk: Knyga Pam'jati Tetjanyi Nazarovoi'. – K.: Dovira, 1997. – S.287–293.
15. Chuchko M. K. «Y vz'jat' Boga na pomoshh'»: Social'no-religijnij chynnyk v zhytti pravoslavnoho naselennja pivnichnyh volostej Moldavs'kogo vojevodstva ta avstrijs'koi' Bukovyny (epoha

pizn'ogo seređn'ovichchja ta novogo chasu). – Chernivci: Knygy – XXI, 2008. – 368 s.

16. Dan D. Credințe populare bucovinene // Gazeta Bucovinei. – 1894. – A. 4. – №30. – P.1–2; №63. – P.1–2; №67. – P.1–2; №70. – P.1–2; №74. – P.1–2; №79. – P.1–2; №84. – P.1–2; №97. – P.1–2; №99. – P.1–2; 1895. – A. 5. – №2. – P.1–2; №5. – P.1–2; №12. – P.1–2; №17. – P.1–2; №19. – P.1–2; №23. – P.1–2; №30–31. – P.2; №32. – P.1–2; №37. – P.1–2; №40. – P.1–2; №43. – P.1–2.

17. Zmoșu V. Un sat bucovinean de pe valea Siretului: Pătrăuții de Jos. Mărturie spirituale / Valeriu Zmoșu. – Cernăuți: Editura Alexandru sel Bun–Zelena Bucovina, 2006. – 400 p.

Parayko K. V., graduate student of the Department of ethnology, ancient and medieval history, Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University (Ukraine, Chernivtsi), parajko1989@gmail.com

Sex life of women and preventing pregnancy in traditional society on the example of Ukrainian and Eastern Roman population northern part of Bukovina (second half of the nineteenth – the middle of twentieth century)

In this article we have tried to reveal the sexuality issue of women in traditional society on the example of Ukrainian and Eastern Roman (Romanians, Moldovans) population of northern part of Bukovina. The purpose of our study was that on the basis of field ethnographic material to highlight methods of miscarriages and methods of contraception that are written by the author of the respondents in the ethnographic expeditions. As a result of the study of this topic, we concluded the negative attitude of rural communities and churches to extramarital sex, abortion (which equated to murder the soul of women who killed the child before birth will never know peace). Among the methods of contraception were common as the use of various herbs, tinctures, roots, and some charms and magical intervention.

Keywords: abortion, sin, extramarital relations, Bukovina.

Parayko K. V., аспірантка кафедри етнології, античної і середньовікової історії, Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича (Україна, Чернівці), parajko1989@gmail.com

Половая жизнь женщины и предотвращения беременности в традиционном обществе на примере украинского и восточнороманского населения северной части Буковины (вторая половина XIX – середина XX в.)

Предпринята попытка раскрыть вопросы половой жизни женщины в традиционном обществе на примере украинского и восточнороманского (румыны, молдаване) населения северной части Буковины. Цель нашего исследования состояла в том, чтобы на основе полевого этнографического материала осветить положение женщины–покрытки, методы «вытравливания плода» и способы контрацепции, которые записаны автором от респондентов во время этнографических экспедиций. В результате изучения данной темы, мы пришли к выводу о негативном отношении сельских общин и церкви к внебрачным половым отношениям, абортам (их приравнивали к убийству и души женщины, которые убили ребенка еще до рождения, никогда не будут знать покоя). Среди способов контрацепции распространенными были как употребление различных трав, настоек, корней, так и определенные заговоры, и магическое вмешательство.

Ключевые слова: покрытка, аборт, «вытравливание плода», грех, внебрачные отношения, Буковина.

* * *

УДК (94+267)(477)188/192

Ющинський А.,
докторант, Інститут історії Академії ім. Яна Длугоша
в Ченстохові (Польща), ajuszczyński@op.pl

Діяльність Благодійного римсько–католицького товариства в Одесі на зламі XIX – XX століть у дзеркалі звітно–фінансової документації

Мета пропонованої статті полягає в тому, аби на основі аналізу історичних джерел (звітно–фінансової документації), а саме: звітів Приходського Благодійного товариства при Римсько–Католицькій церкві в Одесі – виявити особливості й окреслити напрямки соціальної діяльності поляків Півдня України, католиків за віросповіданням, у кінці XIX – на початку XX ст.

Із середини XIX ст. осередком польського життя в Одесі була саме Римсько–католицька церква, яка відігравала важливу роль у просвітницькій та благодійній діяльності. Одним із перших у 1882 р. тут було відкрито Благодійне товариство при римсько–католицькій церкві. Проіснувало воно до

1917 р. Статут, який повністю легітимізував діяльність осередку царатом, було затверджено 16 травня 1882 р. Благодійне товариство постало як важливий сегмент польського духовного життя та збереження національної ідентичності. Його головними цілями, як зазначено в Статуті, були: 1) забезпечення продовольством, опаленням та одягом; 2) допомога фінансами; 3) допомога при влаштуванні на роботу; 4) розміщення старших людей обох статей у притулках; 5) влаштування дітей коштом товариства до сиротинців, а якщо кошти дозволяли – то й до інших навчальних закладів.

Ключові слова: Римсько–католицька церква, Південна Україна, Одеса, благодійні товариства, звіт.

Вивчення конфесійної сторони життя українського суспільства на різних етапах формування етносу, народу, нації, на шляху розбудови власної держави в умовах постійної експансії сусідніх агресивних держав, що посягають на територіальну цілісність, на релігійну автономію, на збереження мовно–культурних традицій, набуває значної ваги й актуальності в контексті чергового етапу боротьби за національне й духовне самовизначення українців. Дослідження взаємин держави та церкви, зацікавлення історією православної, католицької й греко–католицької церков на українських землях в умовах поліконфесійності, співіснування тут численних етнічних груп, що сповідували різні релігії, є закономірним явищем та пояснюється поступовим відродженням духовності України.

У зв'язку з цим ґрунтовного ознайомлення вимагає діяльність Римсько–католицької церкви (РКЦ) наприкінці XIX – на поч. XX ст. на південних українських теренах, що на той час входили до складу Російської імперії. Цьому питанню присвячено низку дослідницьких робіт як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Так, українськими вченими ретельно вивчалася становлення та поширення католицизму в Україні, досліджувалися особливості взаємодії РКЦ та державних структур. Вагоме місце проблемі взаємин РКЦ та держави відводять у своїх працях вітчизняні історики Л. Гентош [2], Н. Рубльова [28], Ю. Гузенко [4], В. Ульяновський [30] та ін.

Із кінця XX ст. у з'ясуванні питання щодо діяльності РКЦ спостерігалася тенденція до виокремлення особливостей формування етноконфесійних діаспор (німецької, польської, чеської, литовської та ін.) в історії церкви. Зокрема науковці Т. Єременко [8], І. Лісевич [11], Г. Стронський [30], досліджуючи історію польської нацменшини в Україні, торкаються у своїх працях і релігійного чинника.

Крім того, так як у традиціях РКЦ завжди була благочинна та добродійна діяльність, особливо на території Південної України, де в останню чверть XIX – на початку XX ст. католицизм стояв на досить міцних позиціях, а діяльність католицької громади набула яскраво вираженого регіонального характеру, церковна благодійність неодноразово потрапляла в центр наукової зацікавленості польських учених [5; 12] й українських. Суттєвий внесок у її висвітлення здійснили Ю. Гузенко [4] та Н. Сейко [29]. Так, Ю. Гузенко вивчав становлення й діяльність громадських благодійних об'єднань на Півдні України в другій половині XIX – на початку XX ст. Н. Сейко, у свою чергу, проаналізувала добродійність поляків у сфері освіти України в той самий період. Цінними також є матеріали Центрального державного історичного архіву України в м. Києві, у якому зберігаються справи про відкриття та діяльність римо–католицьких благодійних товариств (фонди 274, 313, 336, 442). Крім того, окресленого питання у своїх статтях торкаються О. Ніколаєнко [16], І. Шостак [33], В. Ганзуленко [1] й ін.